

ВЕЛИКЕ КНЯЗІВСТВО ЛИТОВСЬКЕ ЯК СМИСЛООБРАЗ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА МЕНТАЛЬНО-ІСТОРИЧНА ОСНОВА ВІДНОСИН ЛИТВИ З БІЛОРУССЮ ТА УКРАЇНОЮ

Декларуючи актуальність проблеми, покличемося до думки професора Каунаського ун-ту М. Юркінаса, котрий вказав, що регіональні ідентичності залишаються недостатньо дослідженими в Литві, Латвії та Естонії, і всі три країни ще не вписані у загальноприйняті теоретичні конструкти. Тому важливо, які образи ідентичності існують, а також чи фігурує Балтійський субрегіон у свідомості політиків як ментально-географічна мотивація. Дослідник доречно посилається на досвід ментального конструювання і постмодерністські виклики в суспільствознавстві, а також стверджує що регіони можуть бути «винайдені» як уявна конструкція в ідейному вимірі. Будівництво політичного регіону не обов'язково повинно бути сумісним, наприклад, з конфігурацією господарських, соціальних, культурних регіонально-просторових вимірів [1, р. 225]. З позицій інтересів України додамо, що важливо розуміти ментально-географічні підвалини відносин Литви з її найближчими східноєвропейськими сусідами, що актуалізує вказане проблемне поле дослідження.

Запрограмованість на співпрацю з Україною та Білоруссю як осьовими геополітичними фігурами Балто-Чорноморського Міжмор'я є одним з історично обумовлених зовнішньополітичних імперативів Литви. Аналізуючи конструкти перцептивних образів одне одного у суспільній свідомості, ми повинні враховувати передумови цього партнерства, обставини та реалії спільного минулого. Це, звісно, у доповнення до того, що пройдений будь-якою країною/народом історичний шлях є і джерелом політико-правового досвіду, і онтологічною основою континуїтету державницької традиції, і культурно-історичним смислообразом власної цивілізаційної ідентичності. Ці ментальні конструкти мають цілком конкретний практичний сенс, оскільки вони мають на меті протиставляти зовнішньополітичним візіям Російської Федерації переконливі образи-

опозиції, легітимні в очах тих, кого вони можуть стосуватися. Як зазначає М. Мартішнос, доцент Ін-ту журналістики Вільнюського ун-ту, «геополітичні візії Росії охоплюють екзистенціальний регіон, який включає Балтію подібно Співдружності незалежних держав (СНД)» [2, с. 137]. Зб. Бжезинський вказав був, що евфемізм «ближнє зарубіжжя» перетворився в есенційне формулювання для виправдання політики, яка наголошувала на потребі реконструювати певну життєздатну структуру з Москвою як центром прийняття рішень у геополітичному просторі, колись окупованому Радянським Союзом [3, с. 105-106].

Будь-яка держава, що природно, шукає свою легітимність в минулому, навіть якщо не забувати про завжди існуючу можливість апелювати до основоположних принципів міжнародних відносин щодо права народів на самовизначення [4]. Серед інших країн Балтії Литва почувала себе набагато комфортніше, маючи можливість посилатися на тривкість державності ще з часів середньовіччя, а не тільки на досвід державного будівництва у міжвоєнн. Авторитетний політик та експерт Р. Лопата має рацію, стверджуючи, що заперечення спадкоємності сучасної Литви з Великим князівством Литовським (ВКЛ) позбавлене сенсу, адже це співвіднесення створює ефект політичної безперервності. В іншому випадку, на його думку, є ризик «втратити частину фундаменту під ногами» [5]. Щодо Литви, у котрій було величне минуле, навіть рупор кремлівської геополітики О. Дугін зазначає: «Литва – це реальна держава. Нехай вона дуже маленька, але це реальна держава. Литовці – це народ. У литовців є те, за що їх можна поважати». [6].

Подібно іншим державам, які стали незалежними після «холодної війни», Литва мала подвійну мету: «повернення до Європи» та повернення до себе. Це були усвідомлені політичні завдання, котрі в перше десятиріччя опісля відновлення незалежності видавалися ідеально сумісними в безпосередній перспективі суверенізації. Як Європа, так і нація були протилежностями до радянського гніту, як відзначали представники Копенгагенської школи дослідження міжнародних відносин Б. Бузан та О. Вевер [7, р. 365]. Наголос же на власній культурній ідентичності є відповіддю на глобалізацію, тому що люди відчувають більшу потребу відрізяти себе від інших, тих, хто не належить до відповідної національної культури [8, р. 118].

Наукова концепція історії Литви, котра мала б впливати з суверенної суб'єктності литовського народу та його держави в минулому була

сформована Адольфасом Шапокою (1906–1961), який обіймав кафедру історії в Каунаському ун-ті протягом 1932–1940 рр. У 1936 р. вчений видав «Історію Литви», загальна схема котрої в основних параметрах може бути співставна за своїм значенням зі схемою історії України М.С. Грушевського. Ця праця була перевидана в 1990 р. величезним тиражем у 100 тис. прим. Отже, суверенізація держави мала необхідною передумовою і одночасно наслідком суверенізацію колективної історичної пам'яті, а також оновлений формат цивілізаційно-історичного позиціонування. І хоча блискучий знавець історії ЦСЄ Т. Снайдер, критикує «Історію Литви» А. Шапки з деміфологізаторських позицій, можна погодитись з тим, що ця робота стала вдалим прикладом задекларування власної історичності на протигагу «імперіалістичним» культурним парадигмам [9 р. 99]. І, відповідно, історіографічна модель А. Шапки, як ніяка інша, спроможна була виконувати цілком визначені політико-ідеологічні завдання, хоча з точки зору науково-академічного дискурсу вона не позбавлена вад.

Щодо історичної взаємодії Литви, України і Блорусі у рамках державного формування ВКЛ, то ми можемо назвати багато прикладів подібних груп країн, які заповнювали подієвий зміст їхньої спільної історії протягом тривалих проміжків часу, незалежно від того, чи була вона конфліктною, являла собою певну гармонію, або була діалектичним поєднанням і того, й іншого. Мова йде, приміром, про Англію, Ірландію і Шотландію, Австрію, Чехію та Угорщину тощо. Ці «тандеми» маркували ступінь взаємодії і політичні пріоритети в минулому. В силу цих та багатьох інших факторів, в тому числі нескасовного впливу географічного сусідства, вони зберігають своє значення у взаєминах і понині. Доцент Вільнюського ун-ту Г. Кіркене наполягає на поліфонічному розумінні спільності литовців, українців та білорусів. Її формувала не тільки географія, але й участь праотців у створенні і захисті єдиної держави, її історико-культурної спадщини, котрі є важливими для національної ідентичності кожного народу та ідентичності історично сформованих регіонів [10, с. 266]. Дійсно, маркери «присутності» усіх трьох народів в історичному ландшафті кожної з країн є достатньо помітними. Вони ж створюють ментально-історичне підґрунтя компліментарності в умовах сьогодення. Хоча, як у випадку литовсько-білоруських взаємин, цей чинник перебуває у конфлікті з проросійськими політичними орієнтирами Мінська та авторитарними параметрами білоруського політичного режиму.

1. *Jurkynas M.* Trajectories of Regional Identities in Lithuania, Latvia and Estonia / Mindaugas Jurkynas // Lithuanian Political Science Yearbook. 2005. – Vilnius: Institute of International Relations and Pol. Sc. Vilnius Un-ty, 2006. – P. 224-254.
2. *Martišius M.* (Ne)akivaizdus karas: nagrinėjant informacinį karą. – Vilnius: Versus aureus, 2010. – 376 s.
3. *Бжезинський ЗБ.* Велика шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи. Пер. з англ. О. Фешовець. – Львів – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. – 236 с.
4. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом ООН, принятая Генеральной Ассамблеей ООН 24 октября 1970 г. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_569.
5. *Lopata R.* Istorijos politikos tikslas – užtikrinti tautos ir valstybės tęstinumą / Raimundas Lopata // Pro patria. Lietuvos Valstybė kuria tautą. URL: www.propatria.lt/2015/11/raimundas-lopata-istorijos-politikos.html.
6. Дугин: если с США что-то случится, Россия еще раз оккупирует Прибалтику. 15. 11. 2010 // Новостной интернет-портал Ru.Delfi.Lt. URL: <http://rus.delfi.ee/daily/estonia/dugin-esli-s-ssha-chto-to-sluchitsya-rossiya-esche-raz-okkupiruet-pribaltiku?id=35050427>.
7. *Buzan B., Wæver O.* Regions and Powers: The Structure of International Security. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 564 p.
8. *Gordon J.S.* Human rights and cultural identity // Baltic journal of law & politics. – 2015. – Vol. 8, № 2. – P. 112-135.
9. *Ališauskas V.* Šapokos Istorija kaip istorijos politikos pavyzdys tarpukario Lietuvoje // Istorinės atminties diskurso prielaidos ir prieštaravimai. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014. – P. 96–111.
10. *Киркене Г.* Литва и Украина – сближение путем исторического познания // Scriptorium nostrum. – Херсон, 2017. – № 3 (9).– С. 266.